

Boekbesprekingen

Frits van Oostrom ed., *Historisch tableau. Geschiedenis opnieuw verbeeld in schoolplaten en essays*, Amsterdam university press, Amsterdam 1998, ISBN 90 5356 299 0, 176 blz, ill., f39,50.

De historische prent was tot in de jaren 1960 een bekend verschijnsel in de Nederlandse klaslokalen. Met name de platen van J.H. Isings, die verschillende onderwerpen uit de (vaderlandse) geschiedenis behandelden, waren op veel scholen te vinden. De tekeningen moesten bij de scholier een beeld oproepen van het verleden en zo de liefde voor het vak opwekken. Vanaf de jaren zeventig kwam met het nieuwe onderwijssysteem een einde aan de plaats van de werken van Isings en anderen op de scholen. Dit tot verdriet van velen. Het beeld van de geschiedenis werd niet meer door de platen gevormd, de scholier moest de verbeelding van het verleden op een andere manier bewerkstelligen.

Nostalgie herinneringen aan deze platen en de wens de geschiedenis ook nu weer te laten spreken door middel van prenten waren voor Frits van Oostrom reden om verschillende auteurs uit te nodigen een verhaal te schrijven bij prenten van historische gebeurtenissen. Historici en prominente Nederlanders schreven verhalen bij illustraties van Isings en anderen om zo de historische verbeelding, zowel binnen als buiten het klaslokaal, te dienen. Niet alleen de scholier wordt zo ingewijd in deze vorm van geschiedkundige beeldvorming (de prenten worden als schoolplaten aan het tegenwoordige onderwijs aangeboden), maar het gehele in de geschiedenis geïnteres-

seerde publiek kan er zijn voordeel mee doen.

Het tableau dat op deze manier is samengesteld vormt een gevarieerd en boeiend geheel. De meest uiteenlopende thema's uit de geschiedenis worden behandeld, waarbij de nadruk ligt op de geschiedenis van Nederland in de zestiende en zeventiende eeuw, de bloei-periode van de vaderlandse geschiedenis. Zo laat Geert Mak ons kennismaken met de eerste expeditie naar de Oost waaruit de Nederlandse maritieme traditie blijkt en bespreekt Tonke Dragt aan de hand van de moord op Willem van Oranje de Opstand.

Ook worden passages uit ons verleden besproken waarop we minder trots kunnen zijn. Adriaan van Dis meent dat we ons met betrekking tot de Nederlandse rol in de slavenhandel rekenschap moeten blijven geven van ons verleden en hij pleit dan ook voor het oprichten van het eerste Nederlandse Slavernij Museum. Cees Fasseur en H.J.L. Vonhoff bespreken het koloniale verleden in Indië en Marcel van Dam noemt de moorden in Srebrenica de ergste en bizarste misdaad van de twintigste eeuw omdat dit drama plaatsvond in een 'veilig gebied'.

Behalve de verschillende thema-keuzes, door de auteurs zelf bepaald, is ook de benadering van de prenten verschillend. Sommige auteurs bespreken de afbeelding in het geheel niet en laten haar uitsluitend dienen als illustratiemateriaal voor het eigen verhaal. Bij anderen staat de plaat juist centraal en wordt het verhaal eraan opgehangen. Historische feiten (zoals bij de moord op Willem van Oranje en op de gebroeders de Witt)

Boekbesprekingen

maar ook de eigen inbeelding van de auteur leiden tot gevarieerde beschrijvingen. Deze inbeelding is terug te vinden bij Anton van Hooft die de personages van de door hem besproken prent laat vertellen over hun beleving van de Griekse les in een Romeinse provincie. Louwe Kooijmans geeft de meest kritische beschrijving van een prent. Hij wijst op de onjuistheden in het schilderij van Isings over de hunebedden. Deze analyse is leerzaam omdat ze laat zien dat er ook gevaren kleven aan de voorstelling van het verleden aan de hand van een prent. Het is jammer dat andere auteurs zich niet tot zo'n kritische bespreking hebben laten verleiden.

Toch zijn de prenten een goed middel om het historisch verhaal op een boeiende manier te vertellen, onder andere omdat ze veel aan de eigen verbeelding overlaten. De illustraties in het boek bevatten bovendien veel informatie en zijn van hoge kwaliteit. Het is jammer dat een aantal uitvergrotingen van verschillende prenten niet zo duidelijk is. Isings' prenten worden het meeste besproken, en dit is niet onterecht. Zijn platen roepen een levend beeld van het verleden op en laten de kijker afdwalen tot de hoogtijdagen van de vaderlandse geschiedenis. Huizinga's historische sensatie wordt door middel van Isings' platen dicht benaderd.

Een aantal lacunes wordt in de inleiding van het boek zelf al uiteengezet. Een wereldgeschiedenis is niet geschreven. Ook blijven de achttiende en negentiende eeuw vrijwel onbesproken. Het project is niet bedoeld als een gestructureerde geschiedmethode en is dat ook niet geworden. Veel meer was het de bedoeling te laten zien dat wij ons volgens alle betrokkenen intens met het verleden moe-

ten blijven bezighouden, 'wij moeten ons met de geschiedenis blijven verstaan'. Dit boek heeft daar een goede aanzet toe gegeven. De originele manier die gevonden is om door middel van prenten, in combinatie met verhalen, historische interesse op te roepen verdient complimenten. Bovendien is het een uitdaging aan het hedendaagse geschiedonderwijs om middels platen en foto's de sterk tanende historische interesse van de jeugd een nieuwe impuls te geven.

Ronald Visser

Frans Peeters, *Gezwoven vrienden. Het geheime bondgenootschap tussen Nederland en Israël*, L.J. Veen, Amsterdam/ Antwerpen 1997, ISBN 90 254 2352 3, 320 pp., f 34,90.

Nederland en Israël onderhouden een speciale relatie met elkaar. Dat zijn niet alleen de woorden van de premiers Lubbers en Kok, maar ook van die van Peres, Rabin en Netanyahu. De afgelopen vier decennia heeft Nederland Israël gesteund waar het maar kon. Met name ten aanzien van de twee belangrijkste prioriteiten van de jonge staat: veiligheid en zoveel mogelijk immigranten. Honderdduizenden Russische joden konden naar Israël emigreren door inspanningen van de Nederlandse ambassade in Moskou. Nederland betaalde maar liefst een derde van het Israëlsche ontwikkelingsbudget. Werd Israël bedreigd, dan leverde Nederland naar vermogen oorlogsmaterieel. Nederlandse wapens werden aan Israël verkocht, geruild, geschonken en zelfs uitgeleend.

De oorsprong van het Nederlands-Israëliësch bondgenootschap wordt door Frans Peeters, verslaggever van *Het Parool*, onder de loop genomen. In tegenstelling tot andere auteurs die zich met deze materie bezighouden (Grünfeld, Soetendorp, Hellema) gebruikt Peeters niet met name bronnen van Buitenlandse Zaken, maar ook van het Ministerie van Defensie. Dit stelde hem naar eigen zeggen in staat de werkelijke verhouding tussen beide staten te ontrafelen, daar BZ meestal een buitenstaander was in de relatie tot Israël.

In de inleiding geeft de auteur aan dat het boek geen morele verhandeling is, maar slechts een journalistieke verkenningstocht door de Nederlandse en Israëliëse geschiedenis. Maar al in het eerste hoofdstuk spreekt hij zichzelf tegen, wanneer hij de 'onverdiende ereplaats van Nederland in de annalen van het joodse volk' beschrijft. De oeroude vriendschap tussen beide staten berust volgens hem op een mythe. De tolerantie ten aanzien van joden wordt verward met respect, interesse en solidariteit. In de Gouden Eeuw, toen het joden werd toegestaan zich in de Republiek te vestigen, was het niet sympathie, maar waren het mercantiele redenen die de Nederlandse houding ten aanzien van de joden bepaalden. Bovendien zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog vanuit geheel West-Europa, met uitzondering van Duitsland, procentueel gezien de meeste joden uit Nederland weggevoerd. Nederland aarzelde met een *de jure* erkenning van Israël daar zij de moslims in Nederlands-Indië niet voor het hoofd wilde stoten. Pas na de soevereiniteitsoverdracht eind 1949 ging Nederland over tot een feitelijke erkenning van Israël.

De 'speciale relatie' is volgens Peeters terug te voeren tot een naoorlogse mondelinge overeenkomst tussen twee goed bevriende socialistische premiers, Willem Drees en David Ben-Goerion. Bij Drees speelde het schuldgevoel ten aanzien van zijn verloren Amsterdamse joodse vrienden en ook het socialistische ideaal van de jonge staat een grote rol. De afspraak met Ben Goerion luidde volgens oud-minister van Defensie Stemerdink als volgt: "Als je ons nodig hebt, laat dan even wat horen." Meer niet. Dat ging verder niemand wat aan.' Het ging persoonlijk afspraken of verplichtingen tussen staten te boven. Over 'bondgenootschap' heeft de auteur dan ook weinig tot geen gegevens in kabinetsnotulen en kamerstukken terug kunnen vinden. De werkelijke relatie tussen Nederland en Israël heeft de afgelopen halve eeuw het democratisch daglicht blijkbaar niet kunnen verdragen, aldus Peeters.

Ondanks internationale wapenembargo's hielp de Nederlandse regering Israël vanaf de jaren vijftig om op legale en illegale wijze wapens en munitie aan te schaffen. Er werden civiele Boeings van El Al via Nederlandse vliegbases ingezet om materieel naar Israël te vervoeren. De transporten vonden 's nachts plaats. De geheimzinnigheid rond de lading van de in oktober 1992 neergestorte El Al Boeing in de Bijlmer staat niet op zichzelf. Schiphol is nog steeds de belangrijkste tussenhaven voor geheime wapentransporten vanuit Amerika naar Tel Aviv. Het mysterie rond de verdwenen vrachtbrieven en zwarte doos en de 'mannen in witte pakken' is tot nu toe onopgelost. Peeters constateert terecht: 'Zoals zo vaak in de Nederlandse geschiedenis leidden in het geval van het bondgenootschap met Israël louter goede bedoelingen naar een

Boekbesprekingen

moeras van ondoorzichtigheid en onwetendheid.' Een oproep van het PvdA-kamerlid Rob van Gijzel eerder dit jaar om een parlementaire enquête in te stellen naar de gebeurtenissen in de Bijlmer heeft tot nu toe dan ook geen gehoor gekregen. Ook nu nog wordt de relatie Nederland-Israël buiten de democratische rechtsgang gehouden. De immigratie van Russische joden via de Nederlandse ambassade in de periode 1967-1991 werd nooit in de Tweede Kamer besproken. Nederland behartigde na de Zesdaagse Oorlog in 1967, toen de Sovjet-Unie de betrekkingen met Israël verbrak, de Israëlische belangen alhier. De oud-premier P. de Jong verklaarde hierover: 'Je praatte er niet over. Dat was niet eens alleen een kwestie van angst voor een Arabische boycot. Het was ook een kwestie van een vriend in nood die je helpt zonder jezelf op de borst te kloppen.'

Aanvankelijk moest de verhouding tussen beide landen geheim blijven om de Nederlandse handelsbelangen in de Arabische wereld niet te schaden. Het olie-embargo tegen Nederland in 1973 illustreert dat dit geen succes werd. Nederland stond al snel bekend als de staat die zich het meest loyaal opstelde ten aanzien van Israël, meer nog dan de Verenigde Staten. Na de autoloze zondagen in 1973 zou de Nederlandse regering zich om economische redenen meer behoedzaam gaan gedragen.

Enige voorvallen in de jaren zeventig en tachtig deden de vriendschap verder bekoelen, zoals de Israëlische beschieting van Nederlandse UNIFIL-troepen in Zuid-Libanon, de Israëlische annexatie van Oost-Jeruzalem in 1981, de Israëlische invasie in Libanon en de massamoorden van Sabra en Shatila in 1982 en

de atoomspionage van de Pakistaan Abdul Kader Khan in Nederland. Volgens de auteur zijn sinds de levering van Patriots aan Israël tijdens de Golfoorlog de betrekkingen tussen Nederland en Israël evenwel weer hartelijk, maar zoals vanouds zullen ze nooit meer worden. De PvdA heeft onder Kok immers gebroken met de ideologische binding met het verleden. Een oriëntatie op een Israëliisch sociaal-democratisch model is aan de PvdA niet meer besteed. Sinds het aantreden van de regering Netanjahoe is er overigens ook sprake van een afbraak van sociaal-democratische verworvenheden in Israël.

Over het algemeen gezien biedt Peeters' werk veel interessante onthullingen over de relatie Nederland-Israël. De langdradige opsommingen van verschillende typen wapentuig halen echter dikwijls de vaart uit zijn betoog. Dergelijke details zijn voor geïnteresseerden wellicht interessant, maar weinig relevant voor de centrale vraagstelling. Sommige onjuistheden en stereotyperingen zijn storend en verraden de geringe kennis van de auteur over de Arabische wereld. Bijvoorbeeld wanneer hij Israël een democratische rechtsstaat noemt, hetgeen volgens hem op geen enkele Arabische staat van toepassing kan zijn. Er zijn wel degelijk Arabische democratieën, ook al kan er getwist worden over hun representatieve karakter. Maar dit geldt ook voor Israël, waar de volledige democratische rechten slechts voor het joodse deel van de bevolking gelden.

Paulien Kooistra

Ton Derks, *Gods, temples and ritual practices. The transformation of religious ideas and values in Roman Gaul*, Amsterdam University Press, Amsterdam 1998, ISBN 90-5356-254-0, 325 blz., ill., f 85,00.

De verovering van grote delen van Europa, Afrika en Azië had verstrekkende consequenties voor het Romeinse rijk. De enorme toevloed van rijkdom zorgde voor allerlei economische en politieke transformaties, waarvan de meest in het oog springende wel de ontwikkeling van oligarchische republiek naar absolutistisch keizerrijk was. Voor de inheemse bevolking van met name de westelijke provincies van het rijk bleven de verovering en de daaropvolgende kolonisatie van hun thuislanden echter ook niet zonder gevolgen. De in stammen en *clans* georganiseerde Galliërs bijvoorbeeld werden geconfronteerd met een Mediterrane stedelijke cultuur die hen geheel vreemd was, en die totaal andere vormen van economische, sociale en politieke organisatie vereiste dan zij gewend waren. Infrastructurele veranderingen (de aanleg van een wegnnet, de bouw van steden) gingen gepaard met een bestuurlijke reorganisatie waarin lokale elites wel gedwongen waren zich te schikken, althans wanneer zij hun voormalige machtsposities en prestige wilden behouden. Dit conformisme bracht onvermijdelijk overname van elementen uit de bredere Romeinse cultuur met zich mee. Dat proces van overname wordt wel 'romanisatie' genoemd.

De archeoloog Ton Derks uit in zijn boek *Gods, temples and ritual practices* een tweeledige kritiek op voorgaand onderzoek naar het verschijnsel romanisatie: in de eerste plaats redeneerde men in vroe-

ger onderzoek vaak vanuit het perspectief van de veroveraars, zonder dit zelf geheel en al te beseffen. Immers, de enige schriftelijke bronnen betreffende de verovering van west-Europa zijn afkomstig van de Romeinen zelf (bijvoorbeeld Caesars *De Bello Gallico* of Tacitus' *Germania*) en zijn geschreven in een typerend Romeins koloniaal discours, waarbinnen de inheemse bevolkingen en hun gebruiken als barbaars en achterlijk worden beschreven, niet-Romeins, dus ongeciviliseerd. Een analyse van de reikwijdte van de romanisatie gebaseerd op dergelijk bronnenmateriaal geeft volgens Derks op z'n zachtst gezegd een enigszins vertekend beeld van de inheemse culturen, en houdt het cliché in stand van de Romeinen als verlichte bringers van beschaving in een cultureel woest en ledig gebied. De impuls tot romanisering zou in deze visie voornamelijk vanuit de Romeinen zelf zijn gekomen; de inheemse bevolking fungeerde slechts als passieve ontvanger van deze antieke *white man's burden*. Antropologisch onderzoek heeft inmiddels echter aangetoond dat wanneer culturen met elkaar in contact komen, er nooit sprake is van passiviteit. Zelfs wanneer er, zoals in dit geval, een ongelijke machtsrelatie bestaat tussen beide partijen, dan nog wordt het proces van overname van elementen uit de andere cultuur eerder gestuurd door creativiteit en is er van passieve receptie geen sprake. Het creatieve element komt vooral tot uiting in de selectie van elementen en de verwerking daarvan in de context van de eigen cultuur. De romanisatie dient dan ook gezien en bestudeerd te worden als een proces van syncretisme, een vermenging van culturen. Met andere woorden, er is volgens Derks meer aandacht nodig voor *the*

Boekbesprekingen

native's point of view bij de bestudering van het proces van romanisatie, en voor de actieve en creatieve manier waarop de inheemse bevolking elementen uit de Romeinse cultuur overnam, verwerkte en aanpaste aan de eigen behoeften.

Derks' tweede bezwaar geldt het nauwe perspectief dat overheerst in de oudere literatuur. De aandacht was met name gericht op de politieke en economische gevolgen van de romanisering; de culturele en religieuze aspecten van het proces kwamen nauwelijks aan de orde. De antropologische theorie stelt echter dat er in pre-moderne samenlevingen een veel grotere verwevenheid bestond tussen de verschillende ervaringsterreinen van het menselijk bestaan. Voor de moderne mens zijn economie, politiek en religie conceptueel duidelijk van elkaar gescheiden betekenisvelden, maar voor de oude Galliërs was dit niet zo. Een geringe mate van maatschappelijke 'arbeidsverdeling' was hier debet aan; economische, politieke en religieuze functies werden namelijk steeds door de dezelfde elite vervuld. Politieke en economische transformaties als gevolg van romanisering moeten derhalve hun sporen nagelaten hebben in de religieuze opvattingen van de inheemse populatie van Romeins Gallië.

Derks stelt zich tot doel deze transformaties in het 'religieus conceptueel universum' van de inheemse bevolking van noord-Gallië op het spoor te komen. Zijn methode is daarbij als volgt: steeds neemt hij een 'element' dat verbonden was met de religieuze beleving van de bevolking, en vervolgens analyseert hij op welke wijze inheemse en Romeinse invloeden met elkaar verweven waren in de representatie van dat element, welke verschillen er in dit opzicht bestonden tus-

sen de diverse regio's van het onderzoeksgebied, en hoe deze te verklaren zijn. Zo analyseert hij bijvoorbeeld godennamen zoals die in votiefinscripties uit noord-Gallië zijn terug te vinden. Dergelijke namen bestaan vaak uit een Romeins en een inheems deel. Voorbeelden zijn *Mars Camulus* en *Hercules Magusanus*. Camulus en Magusanus zijn de inheemse goden die geïdentificeerd werden met de Romeinse goden Mars en Hercules. Nu is het zo dat de god Mars in de Romeinse mythologie vooral geassocieerd werd met gewapende bescherming, niet alleen in de oorlog maar ook in bijvoorbeeld de landbouw; de god diende de velden te beschermen tegen invloeden die tot een misoogst konden leiden. Hercules daarentegen kende een sterke associatie met de veeteelt; hij bracht gestolen vee terug naar Rome. Uit Derks' onderzoek blijkt nu dat de in het zuiden van zijn onderzoeksgebied, waar vooral landbouw bedreven werd, Mars het meest gekozen werd als god om een inheemse godheid mee te identificeren, terwijl in het noorden, waar men leefde van de veeteelt, Hercules bijzonder populair was. De conclusie is dat de Galliërs een weloverwogen keuze maakten wanneer zij hun inheemse goden in verband brachten met een Romeinse god; zij kozen die god uit wiens mythologische status het best aansloot bij hun eigen levensstijl en behoeften. Anders gezegd, zij gingen op een actieve en creatieve manier om met de religieuze cultuur van hun veroveraars.

Op min of meer dezelfde wijze analyseert Derks cultusplaatsen, tempelcomplexen, wijgeschenken en rituelen. Telkens vestigt hij de aandacht op de inheemse elementen en de bewuste keuzen die ten grondslag lijken te liggen aan de

overname van Romeinse stijlfiguren. Regionale differentiatie is voor hem daarbij een belangrijk argument; steeds wijst hij op de specifieke regionale behoeften die leidden tot het al dan niet overnemen van elementen uit de Romeinse cultuur. Ondanks deze uitgebreide bewijsvoering is het boek zeer leesbaar. Al te technisch archeologisch jargon wordt vermeden en ieder nieuw onderwerp wordt steeds in een breed en over het algemeen intrigerend theoretisch kader geplaatst. Deze brede, synthetiserende opzet maakt Derks' boek ook voor historici zeer interessant. Tenslotte is archeologie (technische opgravingsverslagen en specifieke materiaalstudies daargelaten) ook geschiedschrijving, zij het dan gebaseerd op materiële bronnen. Derks' benadering van het proces van romanisatie is verrassend, zijn bronnengebruik is scherpzinnig en zijn conclusies zijn plausibel. Het boek biedt een schat aan informatie over het religieuze leven van de bevolking van Romeins Gallië en brengt aldus een tot nog toe onderbelicht gebleven deel van de culturele geschiedenis van het Romeinse rijk onder de aandacht.

Arjan Zuiderhoek

Noel Malcolm, *Kosovo. A short history*, MacMillan, Londen en Basingstoke 1998, 492 blz., f66,-.

Gevoel voor timing kan de Britse Balkan-historicus Noel Malcolm niet worden ontzegd. Terwijl hij vier jaar geleden zijn *Bosnia. A short history* schreef toen de oorlog in dat deel van het voormalig Joegoslavië al in de eindfase was, verscheen zijn nieuwe boek *Kosovo. A short history*

(ondanks de titel vijfhonderd pagina's dik) precies op tijd: nauwelijks lazen we in de kranten van een nieuwe ronde van gevechten en etnische zuiveringen in de door Albanezen bewoonde Servische provincie, of de geschiedenis van het conflict lag in de schappen. Alsof het er voor had klaargelegen.

Malcolm had de afgelopen jaren goed opgelet. "De Joegoslavische crisis begon in Kosovo en zal eindigen in Kosovo", was sinds 1989 de meest gehoorde voorstelling in Zuidoost-Europa. De vooreen autonome provincie, bewoont door de Albanezen en geclaimd door de Serven, gold als het kruisvat van de Balkan. Daar kon een grootscheepse oorlog ontbranden, waar landen als Albanië, Macedonië, Bulgarije, Griekenland en Turkije in meegezogen konden worden. Een geschiedenis ervan zou wel eens goed kunnen verkopen, moet Malcolm hebben gedacht.

Bovendien vond hij het na tien jaar Joegoslavische crisis tijd om de nationalistische mythen, die door de *revival* van het etnische denken bloeien als nooit tevoren, te lijf te gaan. Ze stammen immers voor het merendeel uit de negentiende eeuw, toen in het proces van de vorming van de natie-staten nationale ideologieën werden gebruikt om macht en gebiedsaanspraken te rechtvaardigen. Geschiedvervalsing was hiervoor een dankbaar instrument. In Servië, dat zich losweekte uit het Ottomaanse Rijk en dat zich in de loop der jaren ten koste van dit imperium uitbreidde, was het niet anders. De Servische aanspraken op Kosovo dateren van toen: het was zogezegd hun 'historische' moederland, het was 'eeuwenoud' Servisch gebied, en bovenal de plaats waar hun geliefde middeleeuwse koninkrijk ten onder ging en waar vierhonderd

Boekbesprekingen

jaar 'Turkse' onderdrukking begon. Al met al: een symbolisch stukje grond.

In het licht van het huidige conflict in Kosovo achtte Malcolm het nuttig om enkele mythen bij de wortel aan te pakken. De eerste fabel die de Britse historicus in zijn boek ontkrachtigt, is de bewering dat Kosovo de 'wiep van de Servische natie' zou zijn. In de vroege middeleeuwen zou de eerste Servische koning, geholpen door een pas autonoom geworden orthodoxe kerk, zijn project van dynastieke staatsvorming zijn begonnen in de regio die vandaag de dag de administratieve eenheid Kosovo omvat. Nonsens, meent Malcolm. Dat eerste koninkrijk ontstond in Rascia, dat meer naar het noordwesten ligt. Bovendien vestigde de orthodoxe kerk zich pas veel later in het gebied. De claim dat Kosovo een soort Servisch 'Jeruzalem' zou zijn, de ontstaansgrond van hun (religieuze) identiteit, is daarom ongegrond.

In de tweede plaats veegt Malcolm de vloer aan met de onwaarheden rond de befaamde veldslag op het Merelveld (Kosovo Polje) van 1389. De nederlaag die de Serven daar leden was zeshonderd jaar later (toen de herboren Servische staat stokken zocht om de vroegere Ottomaanse heerser mee te slaan) doorslaggevend geworden voor het beeldhouwen van de Servische nationale identiteit. Het werd een 'talisman' voor de nationalist: het moment dat hun gevierde koninkrijk werd vernietigd en de islamitische onderdrukking zijn aanvang nam. Malcolm laat echter zien dat 'Kosovo Polje' niet slechts een heroïsche poging van de orthodoxe Serven was om de islamitische Ottomanen te stoppen, maar dat aan hun zijde ook Albanezen,

Bosniërs, Hongaren, Bulgaren, Catalanen, Tsjechen en zelfs Franken meevochten.

Bovendien was het koninkrijk al in 1355 uiteengevallen en de daaruit voortgekomen vorstendommen tot 70 jaar na de nederlaag op het Merelveld onafhankelijk gebleven. Onderling streden ze meer dan tegen de Ottomanen, en een aantal van deze Servische hoofdmannen vocht op Kosovo Polje zelfs als vazal aan Turkse zijde. Op heldere wijze toont Malcolm aan dat de veldslag desondanks door de Serven is 'geannexeerd' en gemythologiseerd. Uiteindelijk belandt hij zo bij de meest prangende vraag van deze kwestie: was de beroemdste nederlaag uit de Servische geschiedenis soms een onbeslist gelijkspel, of zelfs een overwinning? De ontmaskering is tenslotte compleet als de dag van de veldslag (28 juni), in Servië een nationale feestdag, wordt onthuld als een negentiende-eeuwse *invention of tradition*.

In metaforische stijl werd de Slag op het Merelveld overigens ook wel gelijkgesteld met de kruisiging van Christus. Zijn daaropvolgende dood en begrafenis correspondeerden dan met de 'Grote Migratie' van 1690 (ook een mythe), toen volgens de legende tienduizenden Serven werden verdreven naar het Habsburgse Rijk en hun vermeende numerieke meerderheid in Kosovo verloren ging. Gelukkig voor de Serven eindigt de metafoor net als bij Jezus met een wederopstanding: de herovering van Kosovo door het Servische leger in de Balkanoorlog van 1912. Sindsdien gaat het tussen Serven en Albanezen met tussenpozen hard tegen hard: in de jaren twintig, tijdens de Tweede Wereldoorlog, in 1981 en 1989

gingen beide partijen over lijken om hun territorium veilig te stellen. Sinds maart van dit jaar wordt wederom een nieuwe ronde aan het gevecht toegevoegd.

De mooie voorbeelden van ontmythologisering daargelaten (het boek bevat er voor de liefhebber nog veel meer), gaat Malcolms geschiedenis van Kosovo natuurlijk wel mank aan een klein probleem: Kosovo is nooit een territoriale of politieke eenheid geweest. De provincie en de huidige grenzen bestaan als zodanig pas sinds 1945. Malcolm geeft deze kunstmatigheid ook wel toe. De rechtvaardiging voor het boek is daarom de hedendaagse crisis. Het misbruik van de geschiedenis van de regio maakt zijns inziens een brede historische beschrijving nodig. En dat is het dan ook geworden: een soort algemene geschiedenis van de midden-Balkan. Soms wat droog, opsommerig en saai, soms verhelderend en *no-nonsense*.

Malcolm is sinds zijn eerdere boek over Bosnië de slechter van de romantische fabels die de conflicten in het voormalige Joegoslavië omringen. Dit is niet een ondankbare taak, gezien de grote schade die deze nationalistische verzinsels hebben gedaan in het post-communistische landschap. Een voetnoot is er niettemin wel bij te maken: de rigoureuze manier waarop de nuchtere Brit zijn werk doet, kan hem partijdig doen lijken. Zijn geschiedenis van Bosnië kwam al onder vuur te liggen vanwege vermeende anti-Servische invalshoeken (het viel allemaal wel mee), en ook nu weer lijkt hij een papieren oorlog te hebben gevoerd tegen de onbegrepen Serven. De andere kant van de medaille is echter dat er nu eenmaal meer Servische mythen zijn dan Albanese. De laatstgenoemden hebben simpelweg de luxe dat ze de provincie

daadwerkelijk bewonen (negentig procent van de totale bevolking) en daar kan geen Servische historicus met duimzuigerij over 'hoe het vroeger was' omheen. Reden voor de machiavellistische Joegoslavische president Milosevic om zijn leger die klus te laten klaren.

Arthur ten Cate